

Његош није могао видјети мртвог Пушкина*)

Значајна стогодишњица Његошевог **Горског вијенца** промашила би свој циљ, ако нас не би боље упознала и са Његошем и са Његошевом епохом уопште. Да се то постигне морају се сви који желе да даду и најмањи прилог о Његошу озбиљно посветити изабраној теми, како се у нашим часописима и листовима не би објављивали непровјерени и непоуздани чланци.

Ако имаднем могућности, ја ћу о неким питањима, која су у вези стогодишњице **Горскога вијенца** површно и нетачно изнесена, објавити касније један чланак, а овом приликом желим да се задржим само на питању: да ли је Његош имао могућности да види мртво Пушкиново тијело приликом сахране 1837 године?

Колико је мени познато, до сада у нашој научној литератури није било ријечи о томе, да је Његош био присутан Пушкиновој сахрани. То питање је, мислим, први додирнуо Миле Клопчич у своме чланку »Пушкин — народни песник«. Износећи податке о двобоју, у коме је Пушкин смртно рањен, Клопчич наставља:

»Када је тадашњи Петербург сазнао, да је умро Пушкин, кога је цар неколико година пре смрти понизио у камерјункера, људи су у масама одлазили на Мојку, да се поклоне његовом телу. По причању савременика, за дан и по су прошле поред Пушкиновог одра десетине хиљада људи. Маса је била узнемирена. Отуда и изненадна наредба, да Пушкиново тело треба сачувати потајно: само покојников пријатељ А. Ј. Тургенев и неколико жандарма пратили су салке са Пушкиновим телом до Светогорског манастира (Псковска губернија), где су га сачували. Поред гробара још неко је приметио тај усамљени жало-

*) У марту прошле године замољен сам од управника Државне архиве у Београду за сарадњу у часопису који је Архива намјеровала издавати, те сам почетком августа за поменути часопис послао овај рукопис.

Како ни до данас поменути часопис није почео излазити, молио сам прије кратког времена да ми се рукопис поврати, па тога ради тек сада објављујем чланак написан још у јулу 1947 године.

сни погреб највећег рускога писца: наш песник Његош, који се тада затекао у том манастиру, на путу у Петроград.«¹⁾

Два мјесеца послје публиковања Клопчичевог чланка објавио је Јован Поповић у истом часопису свој прилог »Значајни сусрети (Маргиналије о сусрету Његоша, Пушкина и Вука)«, из кога морам цитирати цио текст који се односи на Његоша и Пушкина, јер је Поповић, примајући, оправдано, као поуздан Клопчичев извод, изнио у своме чланку неколико интересантних мисли о Његошу. Поповићев текст, који нас овом приликом интересује, гласи:

»У свом чланку Пушкин — народни песник, објављеном у шестнаестом броју нашег часописа, Миле Клопчич је поменуо један драгоцен моменат сусрета двају песника руског и наших народа, моменат доста мало познат. Реч је о сусрету Његоша с мртвим Пушкином.

Када је, у фебруару 1837 године, царско самодржавље спречило јавну сахрану тела великог песника, који је пао као жртва управо тог самодржавља, тајној сахрани у Светогорском манастиру присуствовао је, сасвим случајно, владика црногорски Петар Петровић Његош. Његош се, у својству владара мале Црне Горе, налазио на службеном путу у Петроград. Починувши успут у Светогорском манастиру, он је једне ноћи видео санке које су потајно ушле у порту манастира. Уз санке је био један жандарм и А. Ј. Тургењев, пријатељ Пушкинов, тај у санкама мртво тело Пушкина. Случајни сведок ове мучке сахране генијалног народног песника можда је управо тада схватио колико је Пушкин жив и бесмртан. Јер песникова смрт је изазвала толико узбуђење и кретање у јавности, да су се убице уплашиле чак и мртвог противника. Мртви противник запретио им је кроз усталисане народне масе, које су својим изласком на улице одавале да дају њему за право накупрот властодршцима. И можда је Његош, сусревши се с мртвим песником, осетио да је бесмртност Пушкинова управо у томе, што је његова поезија црпла из народних врела, и давши недостижан израз народног живота, постала нераздвојни део живота народа, покретач народа, путоказ будућности народа.

Ово су нагађања. О томе шта је тада осећао и мислио Његош нису остали документи. Тај сусрет би, додуше заслужио да инспирише неко песничко дело. Има у том сусрету случајности, има и мрачног, тајанственог, романтичног декора, на чему би погрешно било инсистирати. Произвољно би било закључивати и о утицају тога сусрета на песничко стварање Његоша, који је десет година касније довршио свој **Горски вијенац**. Но без икаквог инсистирања на случајност, на декору, на произвољним нагађа-

¹⁾ Београдски часопис **Југославија—СССР** Број 16, свеска за фебруар 1947. страна 20 (изрив је мој).

њима, може се рећи да је то доиста био сусрет двају великих песника, једног чији се живот угасио и другог чије се стваралаштво разгарало, двају песника који су оба у пуном смислу били народни, оба родоначелници једне нове уметничке поезије надахнуте народним осећањем и духом. Био је то и један од сусрета братских народа.

О самом том догађају има мало трагова у литератури о Његошу, осем што се он узгред помиње у преписци. . .²⁾

Чланак књижевника Поповића одмах је добио широк публицитет, јер је већ неколико пута у цјелости или дјелимично прештампан,³⁾ а под утицајем Клопчичевог и Поповићевог чланка већ се овај »сусрет«⁴⁾ прима као непобитан факат, јер, на примјер, професор Буза Радовић у своме чланку Његош и Русија каже и ово: »Други долазак Његошев у Русији (sic!) пада исте године кад и трагична смрт генијелног руског песника. Његош је из Црне Горе кренуо за Русију 1836, али се подуже задржао у Бечу, а затим, под неком врстом истраге, чекао у Пскову, и тек 1837 стигао у Петроград, данашњи Лењинград. 29 јануара те године Пушкин је подлегао ранама. Његоша се тај догађај морао дубоко дојмити.«⁴⁾

О Његошевом путу у Русију 1836—1837 године има прилично података у познатим монографијама о Његошу од Медаковића, Лаврова, Ровињског и Томановића, а поред тога објављено је и касније доста архивскога материјала, те се Његошев пут може прилично детаљно пратити.

У Архиву на Цетињу и до данас се очувао Његошев штампани проглас народним главарима и народу од 12 новембра 1836 г., којим их обавјештава да се мисли »отправити пут Ру-

²⁾ Часопис Југославија—СССР Број 18, свеска за април 1947, стр. 24.

Књижевник Поповић је поново нагласио тај сусрет у једном своме каснијем чланку, који почиње овим ријечима: »Сретњи пјевче великог народа, тако се Његош обратио »сјени«³⁾ Александра Пушкина«³⁾ песмом објављеном 1845 у **Огледу сербском**, одајући пиме кроз те, иначе апстрактно медитативне стихове, да је осетио значај великог народног песника, са чијим мртвим телом се оп, као почетник у поезији, срео 1837 у Светогорском манастиру. . .« (часопис **Словенско братство**, Београд, свеска за јуни 1947, стр. 440).

³⁾ Цетињски лист **Побједа** Број 25 од 10 маја прештампав је цео текст Поповићевог чланка, београдски часопис **Дуга** Број 96 од 7 јуна само дио текста који се односи на Његоша и Пушкина (под насловом »Сусрет са мртвим Пушкином«), цетињски лист **Омладински покрет** Број 23 од 12 јуна исти текст као и **Дуга** (под насловом »Његошев сусрет са мртвим Пушкином«), а вјероватно да је још који часопис или лист прештампав Поповићев чланак, али је то овдје тешко утврдити, јер Централна библиотека на Цетињу још није отворена, а и да је мало би користило за овакав случај, јер она прима тек меслије који мјесец дана најновије југословенске публикације.

⁴⁾ **Летопис** Матице српске, свеске за јун 1947, стр. 23.

сије».⁵⁾ Он је био у Бечу прије католичке Нове године, јер је у Бечу спјевао пјесму **Кнезу Метерниху и Кнегињи за нову годину 1837**,⁶⁾ а већ 20 децембра 1836 (2 јануара 1837) датирана је у Бечу једна његова молба далматинском гувернеру грофу Лиенбергу.⁷⁾ У Бечу ће се Његош задржати још око мјесец и по дана, чекајући одобрење из Петрограда да ће бити примљен од рускога цара, искоришћавајући истовремено тај боравак да би издјествовао од Аустрије шиљање једне комисије за разграничење са Црном Гором, чиме би се у ствари индиректно признала и независност Црне Горе.⁸⁾

Но овом приликом нас не интересује Његошево бављење у Бечу до краја јануара 1837 године. Али, крај јануара и први дани фебруара за нас су нарочито важни, јер је то вријеме Пушкинове смрти и сахране, па ћу Његошево бављење у Бечу тих дана изнијети детаљније.

Дугогодишњи агент српске владе Вилхелм Хопе извјештавао је из Беча редовно Кнежеву канцеларију о свим важнијим новостима које су могле интересовати Србију, па и о бављењу разних угледних лица у Бечу. Својим писмом од 26 јануара (7 фебруара по новом календару) Хопе извјештава: »Владика Црне Горе се још увек овде бави и са највећом марљивошћу се посветио учењу француског језика«.⁹⁾ Два дана касније, 28 јануара (9 фебруара), Његоша је посјетио аустриски капетан Орешковић, који својим властима одмах шаље детаљан извјештај о разговору са Његошем и његовој великој љутњи што неће да му издаду пасош за Париз. Орешковић, између осталог, пише о Његошу: »Владика је шетао по соби, задубљен у своје мисли и најзад се окренуо Карацићу с питањем: Вјерујете ли, да се мом путовању могу ставити какве препреке?«, па мало даље наводи ове карактеристичне Његошеве ријечи: »Ја сам слободан човјек! Ја нијесам ни руски, ни аустријски, ни турски! Ја не припадам ником. Ја сам самосталан, слободан човјек, и то би била највећа злоупотреба силе, ако би хтјели да спријече мој пут. Ко може да ми забрани, да за своје задовољство не пропутујем цијелу Европу!...«¹⁰⁾ Сјутрадан, 29 јануара (10 фебруара), поменути Вилхелм Хопе пише из Беча српској влади о Његошевој изјави

5) Цетински архив и Писма Петра Петровића Његоша у редакцији Душана Вуксана, Београд 1940, књига прга, стр. 230—231.

6) Андра Гавриловић: Владика Раде — његова поезија и путовања тридесетих година (**Годишњица** Николе Чушића, Београд 1914, књига XXXIII, стр. 273).

7) Т. Ђукић: Његош и бечка дипломатија (**Летопис** Матице српске, свеска за мај—јуни 1940, стр. 349—350).

8) Павле Поповић: Петар II Петровић Његош у Бечу у годинама 1836—1837 (**Српски књижевни гласник**, свеска од 16 октобра 1910 стр. 596) и Андра Гавриловић: *Op. cit.* стр. 278—282.

9) Павле Поповић: *Op. cit.*, свеска од 1 новембра 1910, стр. 677.

10) Т. Ђукић: *Op. cit.*, стр. 348.

»да нема никаква посла код Турака«, па је турски посланик у Бечу Ферик Ахмед-паша »изјавио кнезу Метерниху своје негодовање због пријатељског дочека владике«, и да би се избјегао сусрет Његошев са турским послаником, »није владика ни добио позив за последњи бал код Метерниха« — каже Хопе. Чак је и руски посланик у Бечу казао Његошу, да његова изјава о Турској није у Бечу наишла »на добар пријем«, но Његош »тима није ни мало узнемирен, камо што ће своје бављење у Бечу морати нешто скратити« — завршава Хопе.¹¹⁾

1/13 фебруара 1837 Његоша је опет посјетио аустриски капетан Орешковић, који сјутрадан, 2/14 фебруара, извјештава своје претпостављене, да му је јуче Његош казао, да неће ићи у Париз, већ се одлучио да иде у Петроград, па затим додаје: »Владика је јуче купио лепа путничка кола за 850 форината, па ће у суботу или најдаље у недељу одавде отпутовати...«¹²⁾ Да је Његош био у Бечу и 3/15 фебруара постоји оригинални докуменат са његовим својеручним потписом. Тога дана Његош је издао у Бечу свједочанство о владању свога брата од стрица Машана Савова Петровића, за кога је, одмах по доласку у Беч, молио гувернера Далмације грофа Лилиенберга, да му одобри слободно кретање кроз Котор и Боку, јер су му то још од 1826 године забраниле аустриске власти Боке Которске.¹³⁾ У Архиву на Цетињу и данас се чува оригинално Његошево писмо, датирано у Бечу 4 (16) фебруара, којим обавјештава Сенат и Црногорце, »како је одредило Правитељство Ћесарско овога идућега прољећа послати људе своје да мјере земљу по приморју њихоме; зато вама препоручујемо и заповиједамо, ако би се такви људи показали ће на нашим границама да им не би нико сметње учинио, јер они иду само да мјере земљу Ћесареву, а границе ће се између наше и Ћесареве земље онда раздијелити и забиљежити, кад ми тамо дођемо...«¹⁴⁾ 5/17 фебруара обавјештава Вилхелм Хопе српску владу о Његошу и у своме писму наглашава, да је Његош ријешио да одустане од пута у Париз, јер су противу тога његовога пута и Русија и Аустрија, па додаје: »Метерних би хтео да се владика врати одавде право у Црну Гору, али се овај никаквим разлогом није дао на то навести, већ се сад чврсто решно да путује у Петроград место у Париз«, те из овога писма јасно излази, да је Његош био у Бечу и 5/17 фебруара.¹⁵⁾ Неколика пута поменути аустриски капетан Орешковић био је присутан »у самом тренутку када ће се кренути« Његош из Беча. Он о томе подноси аустриским властима реферат 7/19 фебруара

11) Павле Поповић: *Op. cit.*, свеска од 16 октобра 1910, стр. 589.

12) Андра Гавриловић: *Op. cit.*, стр. 280—281.

13) Т. Ђукић: *Op. cit.*, стр. 349—350.

14) Цетињски архив и Писма Петра Петровића Његоша у редакцији Душана Вукосавића, књига I, стр. 233—234.

15) Павле Поповић: *Op. cit.*, свеска од 1 новембра 1910, стр. 677—678.

и наводи, да му је Његош пред одлазак захвалио за услуге које му је чинио и молио га да му пише у Петроград, додајући: »Ако чега новог из Котора или са наше границе сазнате, извијестите ме...« Из тога рапорта излази, да је Његош »пошао из Беча у Русију 6/18 фебруара«. ¹⁶⁾ Овај Орешковићев реферат потврђује његов ранији навод од 2/14 фебруара, у коме, као што смо видјели, Орешковић каже, да ће Његош »у суботу или најдаље у недељу одавде отпутовати«. 2/14 фебруара, када је Орешковић писао тај реферат, био је уторак, те је прва субота била 6/18, а недјеља 7/19 фебруара. Његош је свакако лично казао Орешковићу дан поласка, те је тачно тако и било: Његош је, дакле, отпутовао из Беча за Русију у суботу 6/18 фебруара 1837 године. 15/27 фебруара, тј. десет дана послје Пушкинове сахране, Његош је дошао тек до Варшаве ^{16a)}

О Пушкину је познато из историје руске књижевности, да је 27 јануара по старом календару (8 фебруара по новом) имао двобој са сином холандског посланика барона Хекерена-Дантеса, у коме је смртно рањен, али је живио још два дана и 29 јануара (10 фебруара) је умро. ¹⁷⁾ Двобој је био на десној притоци ријеке Неве званој Чернаја Рјечка или само Чернаја, која се улива у Неву близу Строганова моста у Петрограду. У Петрограду је остало Пушкиново тијело до 3/15 фебруара, а тога дана на поноћи, по царевој наредби, његово мртво тијело одвезао је његов присни пријатељ Александар Иванович Тургењев, руски историчар и археолог, за Светогорски Успенски манастир. ¹⁸⁾ Два дана

16) Андра Гавриловић: *Op. cit.*, стр. 281—282.

16a) „Kurjer Warszawski“ № 56 из 1837 године, страна 264 — наведено у дјелу Lubomir Durkovicz-Jakszciz: *Petar II Petrović-Njegoš (1813—1851)*, Warszawa 1938, str. 162, par. 61.

17) П. Полевой: *Исторія русской литературы*, Санкт-Петербург 1872, стр. 554; К. П. Петровъ: *Курсъ исторіи русской литературы* Изданіе восьмое, С. - Петербург 1892, стр. 222; И. Тарасовъ: *Смерть Пушкина* („Русскій Вѣстникъ“, томъ 187, февраль 1887, стр. 890-908); А. Мјасников. *Александар Сергејевић Пушкин* (српски превод), Београд 1946, стр: 111.

18) „Пушкинъ былъ тяжело раненъ (27 января 1837 г. въ 4½ ч. дня на Черной Рѣчкѣ)... Мученія продолжались два дня. 29 января онъ скончался. Тотъ же А. И. Тургеневъ, который руководилъ его первыми шагами, 3 февраля въ полночь, какъ было приказано царемъ, проводилъ его тѣло до Святогорскаго монастыря“ („Полное собраніе сочиненій А. С. Пушкина въ шести томахъ“, томъ первый - Биографическій очеркъ, сочинитель Н. Яковлевъ, Книгоиздательство Слово, Берлинъ 1921, стр. 48).

Свјатогорски Успенски манастир налази се у Псковској губернији, Опочечки округ; удаљен је од Пскова 115 км на југ, а од окружног града Опочке 42 км на сјеверо-исток (П. Семѣновъ: *Географическо-статистическій Словарь Россійской Имперіи*, Санктпетербург 1873, томъ IV, стр. 524), а Псков је удаљен од Петрограда 275 км на југ по жељезничкој прузи (*ibidem*, стр. 237).

Од Беча до Свјатогорско-Успенског манастира има пак око 1300 километара ваздушне линије, уколико сам приближно могао утврдити по једној географској карти сразмјере 1:1.500.000, јер до прецизнијих података нијесам

касније, 5/17 фебруара, Пушкиново тијело је сахрањено на гробљу поменутога манастира,¹⁹⁾ гдје је Пушкин годину дана раније био спремио своју гробницу.²⁰⁾

Из наведених података јасно излази, да је Његош био још у Бечу, када је 5/17 фебруара 1837 године сахрањен Пушкин у Светогорском манастиру, те апсолутно никакo није могао видјети мртво Пушкиново тијело, па је нужно ову грешку што прије избацити из наше научне литературе, јер ми имамо толико историски доказаних веза са словенском Русијом, да нам није потребно наводити ни оне које су и најмање сумњиве, а камоли оне које нијесу ни постојале.

Ристо Ј. ДРАГИЋЕВИЋ

могао доћи (Polonickiego Wielka тара kolejowa Europy Srodkowej w скалї 1:1,500,000). Како се у пријеме о које је овдје ријеч тешко путовало довољно је навести факат, да је једно нарџење, које се баш односило на Његоша, послано из Петрограда штафетом (по специјалном хитном куриру-коњанику) 18 фебруара (2 марта), а у Беч је дошло руском посланику тек 27 фебруара (11 марта) пред поноћ 1837 године (Андрa Гавриловић: Оп. cit., стр. 288). Упоредити и писмо Његошевог секретара Дмитрија Милаковића Вуку Караџићу од 4 априла 1836 из Харкова, објављено у Вуковој преписци књига V, стр. 47-48.

¹⁹⁾ „Пушкинаъ былъ смертельно равенъ и умеръ 29 января 1837 г. Тѣло его было перевезено въ Святогорскій Успенскій монастырь, въ 4 верстахъ отъ Михайловскаго, и погребено тамъ 5 февраля того же года“ (А. Н. Сальниковъ: Русскіе поэты за сто лѣтъ съ Пушкинской эпохи до нашихъ дней въ портретахъ, биографіяхъ и образцахъ, С.-Петербургъ 1901, стр. 98).

„Смерь послѣдовала въ 34 третьяго пополудни, 29-го января 1837 года... Тѣло Пушкина, согласно воли покойнаго, было перевезено въ Святогорскій Успенскій монастырь, въ 4-хъ верстахъ отъ Михайловскаго, и погребено там, 5-го февраля того же года...“ (Ник. Вас. Гербель: Христоматія для всѣхъ - Русскіе поэты въ биографіяхъ и образцахъ, Санктпетербургъ 1873, стр. 305).

²⁰⁾ Полевой: Оп. cit., стр. 555.